

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

TANZİMAT DÖNEMİ ÇOCUK EDEBİYATININ BİLİNMEYEN BİR YAZARI
VE ESERİ: AHMED MEDHİ VE “SAFVET YAHUT GENÇ ÇİFTÇİ”

Esra KÜRÜM

Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ekurum@beu.edu.tr

0000-0002-8420-7505

Atıf / Citation: Esra, K. (2025). Tanzimat dönemi çocuk edebiyatının bilinmeyen bir yazarı ve eseri: Ahmed Medhi ve “Safvet yahut Genç Çiftçi”. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (İNİJOSS), 14(1), 323-337.

<https://doi.org/10.54282/inijoss.1666918>

Öz

Tanzimat Dönemi, Türk edebiyatı içinde en karakteristik dönemlerden biridir. Bu dönem sadece edebiyatın değil, devletin ve toplumun bütün algoritmasını baştan sona değiştiren bir süreci içermektedir. Bugünkü edebî anlayışın ilk adımları da bu dönemde atılmıştır. Türk aile yapısı ve Türk eğitim sistemi, yepyeni bir oluşumla şekillenmeye başlamıştır. İslami ilimlerle birlikte “usul-i cedit” denilen tarzda eğitim veren eğitim kurumlarının açılmasıyla eğitimin ve eğitim materyallerinin de nitelikleri değişim göstermiştir. Bütün bu yeniliklerin ateşleyicisi ise büyük oranda matbuat olmuştur. Türk aydını, adına Batılılaşma denilen bu yeni medeniyet algısının yerleşmesi için Batı edebiyatını ve fikir dünyasının ürünlerini yaymaya, böylelikle aydınlanma çağını getirmeye çabalamışlardır. Bu bakımdan birçok gelişmenin ilk adımının yeri ve tarihi Tanzimat Dönemi’ne işaret etmektedir. Modern Türk çocuk edebiyatı için de ilklerin tarihi Tanzimat yıllarına denk gelmektedir. Çevirilerle başlayan çocuk edebiyatının ilk ürünleri, uyarlamalar ve telif çocuk eserleri ile bugünü hazırlamıştır. Değişim ve dönüşüm devrini en az hasarla atlatmış, aydınlanma ve Batılılaşma fikrini doğru özümsemiş yeni bir nesil yaratma çabası içinde iken millî, ahlaki, toplumsal ve inançla ilgili değerlerin korunabilmesi için yerli kalemlerin elinden çıkmış edebî eser ihtiyacı da oldukça fazladır. Ahmed Medhi, usul-i cedit tarzında eğitim verme amacıyla kurulmuş olan Feyzi Sıbyan Mektebi muallimi olarak bu ihtiyacın farkındadır. Bu yüzden Safvet yahut Genç Çiftçi adlı eseri kaleme almıştır. Ahmed Medhi hakkında bugüne kadar herhangi bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte Saffet yahut Genç Çiftçi adlı eserinin günümüz Türkçesine dahi kazandırılmamış olmasından kaynaklı olarak bu araştırmada mezkûr eser üzerine yoğunlaşmıştır. Bu araştırma ile günümüz Türkçesine kazandırılan Safvet yahut Genç Çiftçi, Türk çocuk edebiyatı açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat Edebiyatı, Çocuk Yazını, Ahmed Medhi, Değerler Eğitimi, Safvet.

AN OBSCURE AUTHOR AND A NEGLECTED WORK OF CHILDREN'S LITERATURE FROM THE TANZİMAT PERIOD: AHMED MEDHİ'S *SAFVET YAHUT GENÇ ÇİFTÇİ*

Abstract

The Tanzimat Period is one of the most defining eras in Turkish literature. This period includes a process that entirely changed not only literature but also the entire algorithm of the state and society. The first steps of today's literary understanding were taken in this period. The Turkish family structure and the Turkish education system took their first steps to take their new shape with a brand-new formation. The character of education and educational materials also changed with the opening of educational institutions that provided education in the so-called “usul-ı cedit” style along with Islamic sciences. The igniter of all these innovations was largely the printing press. Turkish intellectuals tried to spread Western literature and the products of the intellectual world in our country to establish this new perception of civilisation, which we call Westernisation, and thus to bring our age of enlightenment. In this respect, the location and history of the first step of many developments point to the Tanzimat period. The history of the firsts in modern Turkish children's literature coincides with the Tanzimat years. The first products of children's literature, which started with translations, prepared the present day with adaptations and copyrighted children's works. To create a new generation that has correctly assimilated the idea of enlightenment and Westernisation with the least damage in the era of change and transformation, there is a great need for literature written by local authors to preserve national, moral, social, and faith-related values. Ahmed Medhi was aware of this need as an instructor at the Feyzi Sıbyan School, which was established to provide education in the usul-ı cedit style. This is why he wrote *Safvet yahut Genç Çiftçi*. In this study, Ahmet Medhi's works, which have not been studied before and have never been transferred from the old script, will be analysed in terms of Turkish children's literature by focusing on *Safvet yahut Genç Çiftçi*.

Keywords: Tanzimat Literature, Children's Literature, Ahmed Medhi, Values Education, *Safvet*.

GİRİŞ

Çocuk edebiyatı, çocuklara yönelik içeriklerin yer aldığı edebî eserleri kapsamaktadır. Çocuklar için hazırlanan edebî eserler, onların gelişim düzeylerine uygun olarak ve kazandırılmak istenen davranış odağı alınarak oluşturulmaktadır. Bu bakımdan çocuk edebiyatı, “temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan; ölçüde, dilde, düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında, edebiyat, sanat ve estetik yönünden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır” (Şirin, 2016: 17). Çocuk ve çocukluk insan yaşamının en kritik dönemlerinden biri olduğu için çocuk edebiyatı da edebiyat bilimi içinde önemli bir yeri haizdir. Tarihsel süreç içinde çocuk kavramının öneminin artması ve çocuklara yaklaşımın daha bilimsel bir düzeye yaklaşması ile çocuk edebiyatı da yazın içinde teorik ve kuramsal altyapı bakımından zenginleşmektedir. “Çocukların toplum yapısı içerisinde öne çıkmasıyla ve değerli olduğunun bilinmesiyle edebiyat alanında da, çocuk edebiyatı olarak yerini aldığı görülmektedir” (Koyuncuoğlu, 2021: 13). Çocukların toplumsal yapının temeli ve geleceğin belirleyicileri olduğu kanaati çocuk eğitiminin dolayısıyla çocuk edebiyatının önemini arttırmış, bu alanda yapılan çalışmaların sayısında da artış gözlenmiştir. Bu bakımdan çocuk edebiyatı ve pedagoji paralel bir yol izlemeye başlamıştır. Çocuk eğitimi için kullanılan birçok yöntem ve teknikten biri olarak karşımıza çıkan çocuk edebiyatı, çocuk eğitimi için öne sürülen kuramlar ışığında yol almaya başlamıştır. “Çocuk edebiyatı edebî niteliklerle beraber eğitici nitelikleriyle de öne çıkmaktadır. Amacı doğrudan eğitmek değil, çocuğun dil becerisini, hayal gücünü ve yaratıcı zekâsını geliştirmektir. Çocuk yazınının en temel ilkesi ‘çocuğa görelik’ prensibine uygun hareket etmektir” (Şimşek, 2014: 15). Bu bakımdan çocuk edebiyatı yazarlarının diğer yazarlardan farklı olarak aynı zamanda çocuk eğitimi konusunda altyapı sahibi olması beklenmektedir.

Türk edebiyatında çocuk yazınının ilk ürünleri sözlü edebiyat döneminde karşımıza çıkmaktadır. “Tanzimat öncesine uzanan tekerlemeler, ninniler, şiirler, masallar, destanlar, efsaneler, kıssalar, halk hikâyeleri, Karagöz oyunları, Nasreddin Hoca fıkraları hep bu sözlü geleneğin içinde yer almış olan birer anlatı türleridir” (Çıkla, 2005: 94). Yazılı türlere bakıldığında ise Türk edebiyatında çocuklar için kaleme alındığı bilinen ilk eser şair Nabi tarafından verilmiştir. Ancak çocuk edebiyatının Türkiye’deki başlangıcı olarak sayılan eser, Kayserili Doktor Rüştü tarafından yazılan *Nuhbet’ül Etfal* isimli eserdir (Koyuncuoğlu, 2021: 13). Tanzimat Dönemi’nde çocuk eğitimi üzerine ilk bilinçli adımlar atılır ve Türk çocuk edebiyatı bu birikim üzerine inşa edilir. Bu dönemde ilk önce çocuk eğitiminin özel ve uzmanlık gerektiren bir süreç olduğu farkındalığı gelişir, çocuk düzeyine uygun süreli yayınlar ve telif eserler üretme ihtiyacı hissedilir ve bu konuda daha ileride olduğu varsayılan Batılı eserlerden tercüme ve uyarlama yoluyla ilk eserler üretilmeye başlanır (Şimşek, 2014: 30). Tanzimat Dönemi, birçok alanda olduğu gibi eğitim konusunda yeni bakış açılarının ortaya çıktığı ve çalışmaların yoğunlaştığı bir dönemdir. Tanzimat aydınlarının telkin ettikleri yeni medeniyet algısına uygun insan tipi yetiştirmenin en etkili yolu eğitimidir. Bu eğitim, toplumun tamamını kapsayan yaygın bir eğitim politikası ile mümkün olacaktır (Sinar, 2018: 576). Tanzimat Dönemi’nin ilk çocuk yazını ürünleri çeviriler yoluyla edebiyatımıza girmiştir. “Tanzimat’la birlikte Batı’ya özgü edebiyat türlerinin ülkemizde kendini göstermesiyle 1800’lü yılların ortalarına doğru ‘çocuk edebiyatı’ örneklerinde belirgin bir artış olmuştur. Bu dönemde çocuk edebiyatı kapsamına girecek örnekler Batı edebiyatından yapılan çevirilerle başlamıştır” (Çelik, 2012: 310). Ancak bu çevirilerin bir kısmı aslında yetişkinler için yapılmış, daha sonraları çocuk edebiyatı içinde değerlendirilmiştir.

Tanzimat Devri, Türk medeniyet tarihinde bütün yaşamsal mekanizmaların deveranını kökten değiştirmiş bir dönemdir. Siyasi, sosyal, askerî, eğitim vs. bütün toplumsal dinamiklerin bir süre yenisiyle birlikte varlık göstermiş, ardından birçoğu yerini yenisine bırakarak tarihteki izlerinin ardına saklanmışlardır. Türk edebiyatı da bu büyük medeniyet dönemecinden yepyeni bir kimlik ve karakterle çıkmıştır. Batı’daki gelişmelerin yön verdiği bu gelişmelerden en önemlisi eğitim alanındadır. Çocukların geleceğin inşasındaki önemine binaen devlet de eğitim yatırımlarını ve politikalarını geliştirmiştir. “Modernleşmeyle birlikte siyasi ve sosyal hayatta görülen yenilikler çocukluk ve yetişkinlik sınıflarını belirginleştirmiş, çocukların hayatında birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir” (Karaca, 2013: 41). Eğitimin kazandığı bu yeni bakış açısı çocuk eğitiminin en önemli materyallerinden biri olan çocuk edebiyatının temellerini atmıştır. “Türk edebiyatı sahasında çocuk edebiyatının sınırları içine girebilecek ilk eserlerin tarihi Tanzimat’ın ilanından 20 yıl sonraya rastlar. 1859 yılında üç farklı çalışmayla Türk çocuk edebiyatının bir nevi temelleri atılmıştır. Bu üç çalışma şunlardır: a) Şinasi’nin La Fontaine’den yaptığı fabl çevirileri, 1859’da şairin *Tercüme-i Manzume* adlı kitabında yayımlanmıştır. b) Kayserili Doktor Rüştü’nün 1859’da yazdığı *Nuhbet’ül-Etfal* isimli Arapça alfabe kitabının sonuna eklediği çocuk hikâyeleri, fabl tercümeleri ve kısa hayvan hikâyeleri bu türün Tanzimat sonrası Türk edebiyatındaki ilk örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. c) Yusuf Kamil Paşa’nın Klasizmin zevk vererek eğitmek prensibini dikkate alarak François de Salignac de la Mothe Fenelon’dan 1859’da çevirdiği *Telemak (Tercüme-i Telemak)* adlı roman da önemli bir çalışmadır” (Çıkla, 2005: 94).

Tanzimat aydını, edebiyatı halkı bilinçlendirmek için bir okul ve eğitim aracı olarak kullanmıştır. Edebî eserlerde yaratılan rol model kimliklerle inşa edilmek istenen yeni toplum düzeninin temelleri bilinçlere nakşedilmeye çalışılır. Gelenekten aşına olunan kıssadan hisse çıkarmak mantığı ile oluşturulan hikâye ve romanların tamamı tezli anlatılardır. Çocuk yazını için de benzeri bir yol izlenir. İlk önce Batılı örneklerinden çeviriler ardından millî ve medenî değerlerimize uygun olarak yapılan uyarlamalar ve daha sonra telif eserlerle çocuk eğitimine katkı sunan eserler görülmektedir. Bu anlayış erken Cumhuriyet dönemine kadar da sürmüştür. Devrin Fuat Köprülü başta olmak üzere A. Cevat Emre, Peyami Safa gibi aydınlarını Maarif Vekâleti’nin önerisiyle hazırlanan “İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun” raporu ışığında kıraat kitapları yani okuma seçkileri hazırlamaya yöneltmiştir (Gökçe, 2012:3). Bu, Tanzimat’tan

beri süregelen okuma oranının düşüklüğünün aydınlanmanın önündeki en büyük engel oluşuna öngörülen çözümün uygulama sahasına yansması ve gelişimidir.

Tanzimat Dönemi, okuma oranının ve eğitilmiş birey sayısının artırılmasını odağa almış bir dönemdir. Batı'daki okuma oranları ile Osmanlı arasındaki derin uçurum, Osmanlı bürokrasisini de eğitim konusunda tedbirler almaya yöneltmiştir. Yurt dışına eğitim için gönderilen genç bireylerin dışında ülkede topyekûn ilerleme için yeni eğitim kurumları ve eğitim anlayışları benimsenmiştir. Açılan yeni okullarda verilen yeni tarzda eğitim, referans olarak Batı'yı görmektedir. Usul-i cedit üzere eğitim veren okulları ilkin Selim Sabit, Süleymaniye'de bir taş mektepte kendisinin açtığını ve yeni tarz eğitimi de ilk defa kendisinin uygulamaya koyduğunu ifade etmiştir (Akyürek, 1998: 61). Bu okulların öğretmenleri, Batılı tarzda eğitim dokümanları hazırlayarak sürece katkı sunmaktadır. Bu materyaller çoğunlukla Batılı örneklerinden çeviriler ya da uyarlamalar şeklinde ortaya çıkmaktadır. "Usûl-i cedit" anlayışına uygun olarak farklı düzeylerde açılan okullardan biri de 1885 yılında Selanik'te eğitim öğretime başlayan Feyzi Sıbyan Mektebi'dir (Aliy, <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/feyziye-mektepleri/> Erişim: 22.03.2025).

Selanik, Tanzimat asrının üçüncü çeyreğine doğru coğrafi konumunun da sunduğu avantajla ticari hareketliliğin yoğun olduğu bir bölge hâline gelmiş, bu vesile ile de sosyal ve kültürel açıdan gelişerek kozmopolit bir yapı kazanmıştır. Asrın sonlarına doğru yüz yirmi bin nüfusa ulaşan şehir, İmparatorluğun en modern eğitim kuruluşlarına da sahiptir (Mehmetefendioğlu, 2010: 144). Selanik'te Feyzi Sıbyan ve diğer birçok mektebin de açılmasına ilham kaynağı olan ilkökul, 1873 yılında Selanik'in ilk Müslüman-Türk okulu olarak eğitim öğretime başlayan Şemsi Efendi Mektebidir. Yeni usul eğitim veren bu okul oldukça ilgi görmüştür (Mehmetefendioğlu, 2010: 145). Araştırmaya konu olan Ahmed Medhi Bey'in muallimlik yaptığı Feyzi Sıbyan Mektebi ise Selânik Vilâyeti Mektûbi Kalemi Mümeyyizlik vazifesinde bulunan Mustafa Tevfik Efendi'nin önderliğinde 1883 yılında eğitime başlamıştır (Kazancıoğlu, 2019: 924).

Eğitim açısından da büyük bir ikilemin ve kafa karışıklığının olduğu on dokuzuncu asırda eski ve yeni usul eğitim de önemli bir tartışma konusudur. Feyzi Sıbyan Mektepleri bu anlamda her iki tarafı da tatmin edecek bir eğitim öğretim profili sunmaktadır. "Osmanlı Devleti'nde özel İslam mekteplerinin açılış gayelerinden en önemlisi Osmanlı coğrafyasında sayıları hızla artan yabancı ve azınlık mektepleri ile rekabet edebilmek ve Müslüman gençlere modern eğitimin fırsatlarını sunarak onları çağdaş medeniyetlerin gerisinde bırakmamaktır. Bir diğer gaye de Müslüman çocukların daha iyi bir eğitim almak gayesiyle yabancı mekteplere gidip millî, dinî değerlerinden uzaklaşmasına engel olmaktır. Bu gayeyle başta İstanbul olmak üzere Osmanlı topraklarında çok sayıda özel İslam mektepleri açılmıştır" (Kazancıoğlu, 2019: 923).

Araştırmaya konu olan *Safvet yahut Genç Çiftçi* adlı çocuk hikâyesi de Feyz-i Sıbyan Mektebinde muallimlik yapan Ahmed Medhi tarafından 1308/1891 tarihinde yayımlanmıştır. Bu araştırmada, nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Metindeki değerler ise içerik analizi ile tespit edilmiştir.

1. FEYZİ SİBYAN MUALLİMİ MUHARRİR AHMED MEDHİ, ESERLERİ, EĞİTİM ANLAYIŞI VE ÜSLÛBU

Safvet yahut Genç Çiftçi adlı eserin muharriri muallim Ahmed Medhi hakkında eserlerinin ön sözünde verdiği malumat dışında bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak bu ön sözden yazarın eğitim anlayışı ve çocuk yazınına bakışı hususunda çıkarımlarda bulunulabilmektedir. Ahmed Medhi kendisi gibi, çocukları eğitmek maksadıyla oldukça sade dille hikâyeler yazan ve bu hikâyelerde ahlaki bir endişe güden Mehmed Şemseddin (İstanbul) (Arslan, 2020: web), ile aynı dönemlerde yaşamış ve eser vermiş olmasına rağmen hakkında Feyzi Sıbyan muallimi olduğu dışında bir bilgi bulunmamaktadır. Bu bilgiyi de eserlerinden edinmekteyiz. Bununla birlikte *Safvet yahut Genç Çiftçi* eserinin önsözünde bu eserin aslının Fransızca olduğunu belirtmektedir.

Bu durum Ahmed Medhi'nin bir eserin aslından uyarlama yapacak derecede Fransızca bildiğini de göstermektedir.

Yazarın *Safvet* dışında bu eserin ön sözünde de belirttiği *Rehnümâ-yı Etfal* adında bir ders kitabı bulunmaktadır. *Rehnümâ-yı Etfal*, isminden de anlaşılacağı üzere ilköğretim seviyesindeki çocuklar için hazırlanmış yol gösterici bir kaynak niteliği taşımaktadır. Eserin mukaddimesine içinde bulunulan asrın ilimde ilerleme çağı olduğunun bilinci ile padişaha şükran arzı ile başlanmaktadır. Vatanın atalet denilen düşmanın ellerinden kurtulabilmesi için marifet silahı ile kurtuluşa hizmet edecek askerler olarak da vatanın yavrularına işaret edilmektedir. Ahmed Medhi, istikbalin aydınlığını da yine gençlerin çalışmalarıyla mümkün görmektedir: “İstikbal, nasiyelerinde pertev-i zekâvet rûnûma olan etfalın gayreti, sa'yi ve sebatı ikdamıyla şa'şasını arttıracak ve terakkiyat-ı maddiye ve maneviyemiz, o gençlerin müktesebatının bir tabaka-i ulyâya suuduyla bir kat daha tezâyüd eyleyecektir” (Ahmed Medhi, 1307: 2).

Ahmed Medhi, hem aydını hem de önemli bir okulun muallimi olarak ülkesinin geleceği ile ilgili sorumluluk hissetmekte ve üzerine düşeni yerine getirmeye çalışmaktadır. Bunun için de en doğru ve kestirme yolun neşriyattan geçtiğinin farkındadır. Genç zihinlere yol gösterecek neşriyatta bulunmanın bütün vazifelerden daha kutsal olduğunu belirtmektedir (Ahmed Medhi, 1307: 2). Aslında çocuk eğitimi için şimdiye kadar birkaç eser neşredilmiştir. Ancak binlercesine ihtiyaç duyulmaktadır. Yazar bu bilinçle Batı ile aradaki ilerleme açığına da vurgu yapmaktadır. Zira çocuk eğitimi için hazırladığı kitabını da bu eksikliği gidermek için bir adım olarak neşretme ihtiyacı duymuştur. Nitekim yazar, öğretmenlik tecrübesinin de bu eserin telifini zorunlu kıldığını vurgulamaktadır.

Ahmed Medhi hakkında sadece Feyzi Sıbyan Mektebi muallimi olduğu bilinmekle beraber eserlerinin mukaddimeleri ve içeriklerinden devrin eğitim anlayışı, öğretim yöntem ve teknikleri hakkında sınırlı da olsa bilgi edinilebilmektedir. Özellikle *Rehnümâ-yı Etfal*'in “İfade-i Mahsusa” başlıklı kısmı bu konuda oldukça fikir vermektedir. Bu bakımdan eserin bu kısmının buraya alınması uygun olacaktır:

“Çocuklarım! Oyundan hazzedersiniz değil mi? Oyun ders kadar faideli değildir. Derslerinizi dikkat ederseniz oyundan ziyade eğlenirsiniz. Derslerinizi bildikten sonra oyun sizin için bir mükâfat olur. Bu kitap sizin gibi mini mini yavruların ilerlemesi için yapılmıştır. Bu kitabı yazan sizi sever. İyiliğinizi ister. Ufacık fikrinize güzel güzel dersler girerse az bir zamanda hem zekânız parlar ve hem de fikriniz genişler. Kitaplarınızı dikkatle muhafaza eder ve derslerinizi güzel okursanız hocanız, pederiniz, valideniz ve herkes sizden memnun olur.

Sizi seven bir adamı gördüğünüz zaman niçin gülersiniz? Çalışkan çocuğu gören adam da niçin bir tatlı nazarla bakar? Bunun esbabını büyüdükçe anlayacaksınız.

Zamanıyla gayret eden çocuk her vakit sevinçle yaşar. Her vakit güler yüz görür. Böyle çocuklar vatanın solmaz çiçekleridir. Yazınıza dikkat edin. Defterlerinizi kirlletmeyin. Çocukların bir vazifesi de kitapları ile defterlerini temiz tutmaktır. Her türlü hareketiniz onlardan görülür. İyi okumak, güzel yazmak isteyen çocuklar sınıfında bulundukları zaman asla gürültü etmezler. Derslerinden başkaldırmazlar arkadaşlarını taciz etmezler.

Bu kitapta bilmediğiniz çocukların huylarından, terbiyelerinden size bahsedeceğim. Bundan maada hayvanattan nebatattan söz söyleyeceğim. Derslerinize çalışmadan oyun oynamayacağınızı bana vadedersiniz değil mi çocuklarım?” (Ahmed Medhi, 1307: 4).

Rehnümâ-yı Etfal, pedagojik bir eserdir. Devrinin eğitim anlayışını yansıtmaları bakımından da oldukça dikkate değer bir konumdadır. Bugünün pedagoji biliminin sunduğu formasyon açısından bakıldığında aradaki kıyaslama önemli veriler sunacaktır.

Bu rehber kitaptaki ilk bölüm, “Sabah Vazifesi” ismini taşımaktadır. Çocukların sabah kalkıp okula gelene kadar ve okulda yapmaları gerekenleri, uymaları gereken kuralları nasihat eden bir dille sıralamaktadır. Sabah kalkınca yapmaları gereken kişisel temizliği detaylıca anlatmaktadır. Bu kısımda çocukların ebeveyn desteğine başvurmaları hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Çocuklar bütün okul hazırlığını kendileri yaparlar. Bugünün çocuklarının sorumluluk bilinci ile karşılaştırıldığında aradaki büyük fark dikkate çarpmaktadır. Bu metinlerde eğitim anlayışının henüz çocuk merkezli olmadığı da dikkate çarpmaktadır. Çünkü eserin mukaddimesinde de görüleceği üzere çocuklardan anne baba ve hocalarının memnuniyetini öncelemeleri beklenmektedir. Yine bu metinlerden okullardaki disiplin tedbirleri hakkında da fikir sahibi olunmaktadır. Bugünün pedagojik formasyonu ile taban tabana zıt olan bu eğitim anlayışı o dönemde oldukça yaygın ve meşru görünmektedir. “Mektebe girdiğiniz zaman hoca efendiye kemal-i edeb ile selam vererek yerinize oturun. Bir terbiyeli çocuğu hoca dövmez, tekdir etmez, hapsetmez, her zaman sever, okşar, mükâfat verir, tahsin eder” (Ahmed Medhi, 1307: 5).

Dayak ve tekdirin meşru bir öğretim yöntemi olarak kullanıldığı görülen bu telkinlerde, dikkat çeken bir diğer husus ebeveynin eğitim öğretim sürecinin dışında bırakılmasıdır. Çocuk, eğitimi için bütün sorumluluğu kendi üstlenir. Evdeki hazırlığı, öz bakımı ve öğrenme süreçlerinin tamamı öğrencinin iradesine bırakılmıştır. Yazar, kitaptaki ilk yazısında öğrencilere okuldaki eşyalara zarar vermemeleri ve çaki taşımamaları gerektiğini anlattıktan sonra öğretim süreci ile ilgili olumsuzlukların ebeveynle paylaşılması hususunda da onları uyarmaktadır “Mektepte bir tekdir işiterseniz akşam pederinize veya validenize söylemeyiniz. Hocanız duyarsa sizden nefret eder” (Ahmed Medhi, 1307: 6).

Rehnümâ-yı Etfal, bugünün medya ve iletişim araçlarından yoksun olan o dönemin çocukları için ufuk açıcı bir eserdir. Önemli bir ihtiyacı karşıladığı için kısa zamanda ikinci baskısını da yapmıştır. Eserin musavver bir ansiklopedi vasfı da taşıması; anlattığı hayvanların, bitkilerin, coğrafi şekillerin ve diğer bazı kavramların isimleri ile resimlerinin de verilmiş olması o dönem için oldukça önemlidir. Bu resimler çocukların oldukça dikkatini çekmiş olmalıdır. Bununla birlikte yazar ara ara eğitici küçük çocuk hikâyeleri ile olumlu rol model davranışları pekiştirmektedir. “Ahmed ve Servet” hikâyesi buna güzel bir örnektir. Ahmet ve Servet iki kardeşdir. Ahmet, on bir yaşında takdir edilen bir çocuktur. Kız kardeşi Servet ise yaramazdır. “Her ne görse ister. Her zaman ağlar” (Ahmed Medhi, 1307: 7). Ahmet, kız kardeşini çayırda gezdirmektedir. Servet, ilk önce bir kelebek görüp merak eder ve onu eline almak ister. Ahmet güç bela onu tutup getirir ancak Servet eline alınca kanatlarını koparır. Ahmet onun merhametsizliğine kızarken Servet bu sefer bir arıyı görmek ve ağzından bal yemek ister. Ahmet’in uyarılarına aldırmayan Servet eline aldığı arının sokması ile ağlar ve yazar, Ahmet’in diliyle çocuklara mesajını verir: “Hayvanlara mihnet veren, kendinden büyüğün sözünü dinlemeyen insan daima böyle ceza görür.” Ardından da Ahmet gibi olmanın onları muhataradan koruyacağını ve büyüklerin sözlerinin küçükler için büyük ders olduğu vurgusu ile hikâyesini bitirerek başka bir konuya geçer (Ahmed Medhi, 1307: 9).

2. SAFVET YAHUT GENÇ ÇİFTÇİ

Ahmed Medhi Bey’in gördüğü eksikliğe binaen kaleme aldığı bir çocuk hikâyesidir. Yazar eserini, “Ahlak ve âdât-ı milliyemiz nazar-ı dikkate alınarak Fransızcadan lisanımıza naklolunan işbu kitap ile aslı beyninde hayli fark vardır. Bundan maada Fransızcası yalnız ziraat mekteplerine mahsus iken bunda öyle bir inhisar da görülemez” (Ahmed Medhi, 1308: 4) şeklinde tarif etmektedir.

Ahmed Medhi, bu eserin ön sözünde iki sene evvel neşrettiği ve “Evlad-ı vatanın terakkiyatına müteallik asar hakkında günden güne tezâyüd eden rağbet sayesinde” ikinci baskısını yapan Rehnümâ-yı Etfal isimli eserinden sonra bu eserin neşrini duyurmaktadır. Yazar, bu eserin hitap ettiği yaş grubu olarak ilkokul son sınıf ve ortaokul öğrencilerine ve ayrıca genel okuyucuya işaret eder.

Ahmed Medhi, Safvet'ten önce tercüme edilmiş hikâyelerin kimisinin ifade tarzını kimisinin ise içeriğini çocuklara uygun bulmamaktadır. Oysa çocuklar hikâyeleri severek okumakta, öğrenmekte ve içindekileri örnek almaktadırlar. Bu bakımdan yazar, “Bu zevk-i tabii ile ihtiyacı hazırı nazar-ı dikkate alarak ve mümkün olabildiği kadar sade bir tarz-ı ifadeyi iltizam ederek şu küçük hikâyeyi de tahrir ve neşre ictisar eyledim” (Ahmed Medhi, 1308: 5) demektedir.

Safvet yahut Genç Çiftçi, ortaokul ve üstü yaş seviyesindeki çocuklar dikkate alınarak kaleme alınmış bir eserdir. Yazar, her ne kadar eseri ahlaki ve millî değerleri gözeterek Fransızca bir başka hikâyeden uyarlamış ise de bu hikâye aslından hayli uzaklaşmıştır. Zira eserin aslı ziraat mekteplerinde okutulmakta iken bu hikâyenin zirai eğitim vasfı yok denecek kadar azdır. Eserin kısa bir bölümünde kahramanlar bahçelerin düzen ve intizamından bahisle gezerler. Ancak buradaki bilgiler mektebî bilgi olamayacak zayıftır. Bu bakımdan eser, uyarlama değil başka bir hikâyenin konusundan ilhamla telif bir eser olarak değerlendirilmelidir.

Yaklaşık 70 sayfalık bu hikâyenin konusu şöyledir: Selanik taraflarında yaşayan ve güzel bir çiftliğe sahip olan Ahmet Bey, gezinti esnasında yolunu kaybedip yolda gördüğü çobana yolu sormak üzere yaklaşınca çobanı elinde “Telemak” olduğu hâlde uyurken bulur. Bu şaşkınlıkla tahminen on altı yaşlarında olduğunu düşündüğü gencin uyanmasını bekler ve ona sorular sormaya başlar ancak bu gençten adının Safvet olduğu ve çobanlık yaptığından başka malumat edinemez. Bir süre yanına gide gele onun güvenini kazanan Ahmet Bey, durumu Safvet'in çalıştığı çiftlik sahibinden öğrenmeye çalışır ancak sadece bir kış gecesi kapıyı çalarak aç olduğunu ve bir parça ekmek istediğini, karşılığında ise çalışmayı teklif ettiğini öğrenir. Çiftlik sahibi de hâlihazırda bir çobana ihtiyacı olduğu için genci geri çevirmemiştir. Ahmet Bey, ona yanında çalışmasını teklif eder. Hem bahçesi ile ilgileneyecek hem de çocuklarının derslerine yardım edecektir. Safvet, Ahmet Bey ve ailesi ile gerçekten mutlu ve huzurlu bir ortama kavuşmuş gibi görünse de onu mutsuz eden bir hikâyesi olduğu aşikârdır. Delikanlı, bir gün artık yeterince güvendiği Ahmet Bey'e hikâyesini anlatır. Safvet'in babası, çok önemli bir memuriyette çalışan bir beydir. Annesi o henüz üç aylıkken vefat edince babası da bir iki sene sonra yeniden evlenmiştir. Bu evlilikten bir müddet sonra bir çocuk daha dünyaya gelir ve Safvet üvey annesinden eski muameleyi görmediği için üzülmemektedir. Bu üzüntüyle yavaş yavaş sebep olarak gördüğü üvey kardeşine yönelen genç, gitgide hırçınlaşmıştır. Bu durum üvey annenin de ona kötü davranıp hakaret etmesine sebep olur. Babası bu durumları öğrenince iltifatından mahrum bırakarak delikanlıya hiddet göstermeye başlamıştır. Safvet, çocuğa oldukça nefretle davranmış, üvey anne ise bu durumu babasına aktarmıştır. Evde oluşan huzursuzluktan dolayı yatılı okula gönderilen Safvet, giderken üvey annesine ve kardeşine de öfkeli. Babasının telkinine rağmen annesinin elini öpüp af dilemeden, kardeşinin yüzüne bakmadan öfkeyle evden çıkıp gider. Yatılı okulda üç sene geçirmesine rağmen bu süre zarfında aileden hiçbir mektup almayan genç, üzüntü içindedir. Son bir mektup daha yazmayı ve cevap alamazsa okuldan kaçmayı tasarlar ve bunu gerçekleştirir. Delikanlı Ahmet Bey'in çiftliğinde üç sene kadar çalıştıktan sonra bir gün Ahmet Bey yan çiftliğe taşınan Mehmet Bey'den bahseder. Safvet, o adamın babası olduğunu anlar ve bunu Ahmet Bey'e söyler. Ahmet Bey Mehmet Bey'i ziyaretinde ihtiyacı olan bahçıvanı gönderebileceğini söyleyerek planladıkları üzere Safvet'i gönderir. Safvet, babasının evinde bir süre kimliğini gizleyerek ve ailenin takdirini toplayarak yaşar. Ahmet Bey, Mehmet Bey'e Safvet'in asıl kimliğini açıklayacakken Mehmet Bey, sonradan asıl kabahatin üvey annede olduğunu, bunu da çok geç anladığını da anlatır. Üvey annesi, Safvet'in mektuplarını Mehmet Bey'e ulaşmadan yakmış, babasının onun hakkında menfi düşünceler beslemesine neden olmuştur. Ancak üst üste hastalık ve musibetler yaşayınca üvey anne Mehmet Bey'e yaptıklarını itiraf ederek af dilemiş ve Safvet'e karşı kin beslemeyeceğine dair söz vermiştir. Ancak delikanlı, onları terk etmiş, bir daha da dönmemiştir. Ahmet Bey, ona bir an evvel gerçek kimliğini açıklaması telkininde bulunmuştur. Mehmet Bey ise artık Safvet'i yanından ayırmak istemez bu bakımdan onu ailesi ile birlikte çiftliğe davet etmek isteyince genç, babasından af dileyerek Safvet olduğunu söyler. Üvey annesi, kardeşi ve babasıyla yeniden, bütün kırgınlıkları unutarak bir araya gelen Safvet, ailesi ile ilk defa huzur ve sükûn içinde bir hayata kavuşur. Üzüntüsünden

hastalandığı için görevinden ayrılmış olan Mehmet Bey tekrar görevine döner, çiftliği ise Safvet'e bırakır. Kardeşi Sami Bey ise tahsilini tamamlayarak babasının mesleğine yönelir.

Olay örgüsü ve kişi kadrosu oldukça sade olan bu hikâyede bütün kurgu ana karakter olan Safvet'in etrafında şekillenmektedir. Hikâyenin ana karakteri dışındaki kişiler pasif konumdadır. Bu durum, okurun ana kahramana odağını arttırarak yazarın amacını desteklemektedir.

2.1. Değer Kavramı ve Safvet yahut Genç Çiftçi Hikâyesinde Vurgulanan Ahlaki Değerler

Değer, Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011: 607) “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet” anlamına gelmektedir. Değişik araştırmacılar tarafından yapılan değer tanımları incelendiğinde değer; arzu edilen, ilgi duyulan ve ihtiyaç duyulan şeydir. Olması gerekeni ifade eden değer kavramı; kuramdan/teoriden çok, uygulama/amelî/pratik bir karakter özelliği gösterir. Başka deyişle ideal olan ile eyleme yönelik olan değer, bir insanın türlü durumlarda sürekli olarak gösterdiği, davranışlarını yönlendiren köklü bir inanç olarak ifade edilebilir (Oğuzkan, 1991). Değer üzerine yapılan tanımları inceleyen Aydın (2021: 8) ise değerini; olay veya durumlarla alakalı insan tutumu, uygun davranış şekilleri veya hayat amaçlarına dair inançlar, davranışlara yön veren ölçüler; nesne, varlık veya faaliyete birey ve toplumun verdiği önem veya tanıdığı üstünlük; bir şeyin önemini tespit etmeye yarayan, olan ile olması gereken arasındaki ayrımını içine alan ölçü olduğunu belirtmektedir.

Değerler; bireylerin amaç, tercih, tutum ve davranışlarını belirlemede ölçüt olarak kullandıkları düşüncelerdir. Bir toplumsal gruptan ötekine hatta kişiden kişiye değişebilmekle birlikte bazı millî, ahlaki ve dinî değerlerin toplumdaki bireylerin çoğunluğu tarafından benimsendiği söylenebilir. Bireyler, davranış ve tutumlarını sergilerken genellikle bu değerlerin etkisindedir (Onan, 2013: 68-69). Değerler üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında değerlerin belli sınıflandırmalara tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Bu sınıflamalardan biri de insan hayatının belli bağlı varlık sahalarından yola çıkılarak yapılmıştır. Buna göre değerler; estetik, iktisadi, siyasi, teorik, sosyal, dinî ve ahlaki biçiminde sınıflandırılmıştır (Güngör, 2000). Ahlaki değerler; en sade biçimiyle bir şeyi iyi veya kötü olarak nitelendirmenin imkân dâhilinde olduğu şeyler veya davranışlarla ilgili değerlerlerdir. Bu yönüyle ahlaki değerler, öteki değerlerle bir araya gelerek insanın değer evreninin bir parçasını oluşturmaktadır. Diğer yandan hiçbir değer alanı başka alanlarla olan ilişkisi temel alındığında ahlaki değerlerdeki kadar derin ve yaygın değildir. Zira insanın iyi veya kötü şeklinde sınıflandırmadığı düşünce veya eylem azdır. Bu kapsamda bir kavramı ahlaki değerler kapsamında değerlendirmek için o kavramın ilgili literatürle (felsefe, din vb.) ilgili olması gerekmektedir (Arslan, 1996: 18-19; Güngör, 2000: 73-95; Sarıçam ve Biçer, 2015: 111).

Değerler, birey ve toplumların değer profillerini belirlemede yol gösterici olması düşüncesiyle sınıflandırılmaktadır (Aslan, 2012: 1462). Bu bağlamda Türkiye'de değerlerin sınıflandırılması hakkında yapılan çalışmalara değinmek yararlı olacaktır. Bu sınıflandırmalar arasında dinî, geleneksel ve demokratik değer (Dilmaç ve Ulusoy, 2012); objektif ve subjektif değerler (Öztürk, 1991: 5) başlıklarına rastlanmaktadır. Bunlara ek olarak Ay (2016: 17-40), okulda değerler eğitimi adı altında şu temel değerlere yer vermiştir: adil olma, bağımsızlık, aile birliğine önem verme, dayanışma, barış, çalışkanlık, dürüstlük, bilimsellik, hoşgörü, sağlıklı olmaya önem verme, estetik, duyarlılık, misafirperverlik, özgürlük, sorumluluk, temizlik, sevgi, vatanseverlik, saygı ve yardımseverlik. Bunların dışında Dilmaç (2002); değerleri insanları sevme, kendini kontrol etme, uyumlu olma, hırsları kontrol altına alma, iyi insan olma, başkalarının mutluluğunu isteme, yardımsever olma, dost edinme, evlat yetiştirme, tecrübeli ve bilgili olma, eser oluşturma ve manevi değerlere inanma olmak üzere on iki temel değerde toplamaktadır. Bu çerçevede değer kavramına bakarken söz konusu eserin yazıldığı dönemin tarihî şartlarını da göz önünde bulundurmak gereklidir.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ikilemli geçiş dönemi bütün yaşamsal dinamikler gibi ahlaki, eğitimsel, ailevi bilgi birikimi ve kültürel altyapıyı da sarsmıştır. Osmanlı Devleti on dokuzuncu asrın başlarına kadar kendi ahlaki, kültürel ve inanç sistemini bir arada yaşadıkları gayrimüslim toplumların yaşam algısından uzak tutmuş bu yüzden Batı'nın ilerlemesinden dahi bihaber kalmıştır. Ancak on dokuzuncu asrın başlarında Batı'nın gösterdiği aydınlanma ve ilerlemeyi fark edince Osmanlı Devleti, bütün kurumları ile onun ardından gitmeye mecbur kalmıştır. Kimi aydınlar topyekûn bir değişimi; kimisi ise sadece ilim ve fende değişimi öngörmektedir. Bu durum eğitim için de geçerlidir. Ülkede farklı tarzda okullar açılmaya başlanmıştır. Bunlar, gayrimüslim okulları, Batılı tarzda da eğitim veren Müslüman okulları ve eski usul tedrisatı sürdüren okullardır. Bütün bu kafa karışıklığının gelecek nesilleri yozlaştırma ihtimali, aydınları dikkatli hareket etmeye sevk etmektedir. Bu bakımdan tedrisatta okutulacak kitaplar da doğru seçilmelidir. Ancak matbaanın neredeyse üç yüz yıl geç girdiği ülkede telif eser sıkıntısı da had safhadadır. Bu bakımdan hızlıca tercüme edilen eserler, tercümelerden hareketle Türkçeye uyarlanan eserler ve millî ahlak ve normlara uygun olarak aydınların kaleminden eğitim amacıyla çıkan telif eserler, bu dönemde karşılaşılan eğitim materyalleridir.

Ahmed Medhi, Tanzimat'la birlikte yaşamsal dinamiklerin tümünü etkileyen değişim ve dönüşümlerim farkındadır. Eserinin başında değindiği üzere çocuk eğitiminde en etkili yöntemlerden biri olan hikâye ederek, rol model karakteri aracılığıyla iyi davranışları kazandırmayı görmektedir. Bunun için Fransızca bir hikâyeyi Türk millî kimliği ve ihtiyaçları doğrultusunda dönüştürerek katkısını sunmuştur.

Safvet hikâyesi, baştan sona Safvet karakterinin davranışları üzerinden ilerlemektedir. Karakterin yanlış davranışları, yanlışlarını kendisinin fark etmesi ve doğru davranmaya başlayarak mutlu sona ulaşması ana izlektir.

Hikâyede ahlaki ilkeler; aile, büyüklere saygı, sevgi, sebat, çalışkanlık, kanaat, sabır, okumak ve eğitim gibi eğitsel değerler doğru ve yanlış davranışlar gösterilmek suretiyle kavratılmaya çalışılır. Aşağıda, metnin içerik analizi sonucunda ulaşılan değerler yer almaktadır.

2.1.1. Aileye Bağlılık/ Aile Bütünlüğü

Safvet hikâyesinin temel çatışma noktası ailedir. Mutlu, huzurlu ve birbirine samimiyetle bağlı bireylerden oluşan ailelerin insanların yaşamına etkisi, bu hikâyede bozulan aile düzeni üzerinden anlatılır. Annenin vefatı ile sarsılan aile birliği üvey anne ile eski düzene yaklaşmış ise de aileye yeni katılan bebek bu düzeni yeniden bozmuştur. Ailenin huzuru ve sürekliliği için bütün aile fertlerinin üzerine düşen fedakârlığı göstermesi gerektiği bu hikâyenin en önemli vurgusudur. Hikâyenin aile değerini sorgulamaya yardımcı bir diğer husus üvey anne meselesidir. Hikâyenin sonuna kadar bütün olanlara Safvet'in öfkesi neden olmuş gibi görünse de aslında olanlarda önemli pay üvey annenin yanlış davranışlarıdır. "Asıl kabahat çocukta değil öge validesinde oldu. Her nasılsa öge validesi kendisini sevmedi, darılttı. Zannetti ki Safvet çocuğundan müteffirdir, oğlumun gösterdiği hiddet ve şiddet bu zannı takviye etti. Bir de eğer Safvet benim muhabbet ve teveccühüme mazhar olursa kendi çocuğu o şereften mahrum kalacak zu'munda bulunuyordu. Ve kıskançlığı hasebiyle Safvet'in o kadar aleyhinde bulunuyordu ki nihayet çocuğu tard ettirdi. Buna da kani olmayarak mektebten gönderdiği mektupların çoğunu bana göstermeden yakmak gibi harekât-ı garazkâranede bulunurdu" (Ahmed Medhi, 1308: 61). Ancak üvey anne de hatasını anlayarak itiraf ve tövbe etmiştir. Burada hata yapmanın her yaşta mümkün olduğu, önemli olanın hatayı fark edip telafisine çalışmak olduğu vurgulanmaktadır. Hikâyenin sonuna gelindiğinde doğru iletişim biçimini hatalardan sonra keşfeden aile bireylerinin mutlu aileleri içinde huzurla yaşadıkları anlaşılmaktadır.

2.1.2. Saygı/Sevgi

Toplumsal yaşamın da ailenin de en önemli dayanakları saygı ve sevgidir. Bir arada yaşamayı mümkün kılan bireylerin birbirlerini sevmeleri ve saygılı yaklaşımlarıdır. Safvet yahut Genç Çiftçi hikâyesinin en önemli izleklerinden biri de aile içinde ve dışında bireylerin birbirlerine sevgi ve saygı çerçevesinde yaklaşma/ma/larıdır. Üvey annenin sevgisizliği, Safvet'in üvey kardeşine öfke ve nefret duymasına, bu huzursuz ortamın nedeni olarak Safvet'i gören Mehmet Bey'in ise Safvet'e nefret ve öfke duymasına neden olmuştur. Ailenin mutsuzlukla geçirdiği yıllara mal olan bu sevgisizlik ve saygı eksikliği herkesin kendi içinde yaptığı iç hesaplaşmalarla sonunda çözüme kavuşturulur. Babasının kendisinden nefret ettiğini düşünen Saffet, yıllarca hayatın hiçbir anından lezzet almamıştır: “Artık hiçbir şeyle müteselli olamıyor idim. Bu teessür ile badema mütalaa ve tahsilden de haz alamaz oldum. Teneffüs zamanlarında bahçenin bir köşesine çekilerek muttasıl düşünüp ağlar idim” (Ahmed Medhi, 1308: 38).

2.1.3. Büyüklere Saygı ve Sözlerine Riayet

Bu hikâyenin yazıldığı yüzyıl; bugünkü medya, iletişim ve bilişim imkânlarının henüz olmadığı bir yüzyıldır. Bundan dolayı eğitim için kullanılan etkili yol, yaşı büyük olanların tecrübelerini şifahen aktarmaları şeklindedir. Bu yüzden toplumsal yapının yozlaşmadan devamı, yaşı büyük olanların normları doğru aktarımına bağlıdır. Bu da ailenin, toplumun büyüklerine bilgelik rolü atfetmektedir. Bu bilge ruhların sözlerini dikkatlice dinlemek, uyarılarını dikkate almak ve tecrübelerine kıymet vermek en önemli toplumsal ahlaki kurallardan biridir. Hikâye boyunca Safvet'e büyükleri tarafından sık sık nasihatler edildiği görülmektedir. Ayrıca babası, sütannesesi, Mehmet Bey ve okul müdürü, Safvet ile tecrübelerini paylaşarak ona nasihatler eder. Buna riayet etmeyenlerin edepsiz olarak nitelendirilip toplum dışına itilerek ıslahına çalışılır. Söz konusu hikâyede de aslında oldukça saygılı ve büyük sözü dinleyen biri olarak yetiştirilmesine rağmen büyüklerinin sözlerine karşı gelen Safvet de ailenin dışına itilir. Bu ceza beklenen sonucu verir. “Dünyanın her türlü meşakkatini görerek kendi aklıyla hareket etmekte ne kadar büyük mazarratlar bulunduğunu böyle acı tecrübelerle anlamıştı” (Ahmed Medhi, 1308: 42). Zira Safvet, aileden uzakta geçirdiği yıllarda nedamet getirir ancak bunu anlamak için geç kaldığını düşünmektedir. “Felaket-i hâlîme en birinci sebep mütehallik olduğum kibir ve inat ve adem-i itaattir. Bugün her ne kadar bu sıfatların mezmum bulunduğunu ve bunlardan tamamıyla nefret ettiğimi his ve teslim eylemiş isem de bu hissiyatın pek geç olarak peyda olduğunu dahi görüp anlamaktayım” (Ahmed Medhi, 1308: 25). Fakat daha sonra da babası ve annesinden özür dileyerek hatasını telafi etmiştir. “Safvet artık evvelki Safvet değil idi. İnâççı, hasud, mütekebbir, serkeş olan Safvet bugün tashih-i ahlak ederek ıslah-ı nefis eylemişti” (Ahmed Medhi, 1308: 42). Babasının sözünden çıktığı için kendisini yıllarca suçlamıştır. Af dilemeye bile cesaret edememiştir. Hikâyede bu anlamda vurgulanan bir diğer değer yargısı büyüklerin küçüklere merhametli ve iyimser yaklaşımlarıdır. “Safvet, pederin senden nefret etmez ve zannettiğin gibi vefatına ihtimal verse bile seni tekrar gördüğü zaman müteessir olmaz. Vakıa mazideki kabahatlerin pek büyüktür. Lakin bir pederin kalbinde de tükenmez bir merhamet hazinesi mevcuttur. Felaket sizin tabiatlarınızı büsbütün tebdil eyledi! İtaatsiz, asi, söz anlamaz Safvet bugün gerek terbiye ve gerek akıl ve zekâca bir numune-i imtisal addolunabilir” (Ahmed Medhi, 1308: 45).

Hikâyenin sonunda Safvet'in ağızından verilen öğüt de yine ebeveyne saygı ve riayete ilişkindir: “Ebeveyninizi seviniz; daima muti'âne ve namuskârane harekât ile kendilerine hürmet ve riayette bulununuz. Ahlak-ı fazîle ve fezâil-i ma'neviyenin menba'ı ebeveyne edilecek muhabbet ve hürmetten başka bir şey değildir” (Ahmed Medhi, 1308: 68).

2.1.4. Sabır, Sebat ve Çalışkanlık

Hikâye Safvet'in sabretmeyip öfkesine kapılarak yaptığı yanlış hareketlerin ve verdiği kararların ona yaşattığı üzüntü üzerine kuruludur. Her şeyin yoluna girmesi ise ancak onun

sükûneti ve sabretmeyi öğrenmesi ile mümkün olmuştur. Sabırsız davranışı yıllarca mutsuzluğuna, ailesine özlem duymasına ve kendisini suçlamasına neden olmuştur.

Kararlılık anlamına da gelen sebat, çalışkanlık ile bir araya geldiğinde başarıyı getirir. Hikâyenin başkahramanı Safvet, çalışkan ve sebatkâr bir çocuktur. Bu durum onun büyüklüğü ve etrafındaki herkes tarafından takdir edilmesini, kendinden küçüklerin onu örnek almasını sağlamaktadır. Safvet, özellikle Mehmet Bey'in çiftliğinde çalıştığı müddette oldukça disiplinli ve istikrarlı bir çalışma içerisindeydi. Bu durum herkesin takdir ve hayranlığını kazanmasını sağlar. Hatta Safvet, babasının affını da çalışkanlığı ile takdirlerini kazanarak elde edeceğini düşünmektedir. "Gayret, hilm, hüsn-i hareket sayesinde ailemiz efradının tahsin ve hüsn-i takdirlerine mazhar olduğum zaman pederimin ayaklarına kapanarak "Ben sizin oğlunuz Safvet'im." diyeceğim" (Ahmed Medhi, 1308: 50).

2.1.5. Okumak ve Eğitim

Safvet yahut Genç Çiftçi hikâyesinin en önemli vurgularından biri de okumak ve eğitim almak üzerinedir. Hikâyenin kahramanı, başına gelen bütün zorluklarla sıkıntılarla merakı, eğitime olan eğilimi ve okumayı sevmesi sayesinde başa çıkmıştır. Hatta Ahmet Bey'in dikkatini de okuduğu kitap sayesinde çekmiştir. Safvet, çobanlık yaparken de sürekli okumaktadır. Ancak o dönemde bir çobanın kitap okuması üstelik Telemak gibi Batı tarzında bir eser okuması Ahmet Bey'i şaşırtmıştır "Bu kitabı okuyup anlamaya muktedirsenez demek ki oldukça mükemmel bir tahsil ve terbiye görmüşsünüz. O hâlde nasıl oluyor da çobanlık gibi tahsilinizle mütenasip olmayan bir hizmetle meşgul oluyorsunuz?" (Ahmed Medhi, 1308: 9). Safvet okuldan ayrıldıktan sonra da okumaya ve kendisini yetiştirmeye devam ederek etrafındaki herkesin takdirini toplar. Hatta bütün endişeleriyle bu kitaplar sayesinde başa çıkar. "Çektiğim manevi meşakkat ve mihnetleri ta'dil eden, önümde gördüğünüz Telemak kitabı ile yanımda getirmiş olduğum diğer bazı kitaplar idi. Telemak kitabının mütalağasından ettiğim istifade muallimlerimin nesâyihinden eylediğim istifadeden kat kat ziyade idi. Bana me'yusiyetten halâsı, mütehammil olmayı talim eyleyen o kitaptır" (Ahmed Medhi, 1308: 42). Yazar hikâyede birkaç kere "Telemak" isimli eserden bahsederek okuyucunun dikkatini de bu esere çekmek istemektedir. Ayrıca kahramanın bu kitabı okuması ve çok sevmesi de bilinçli olarak öğrencileri bu kitaba ve diğerlerine yönlendirmek içindir. Safvet, sadece kendisi okuyup öğrenmez bildiklerini de kendisinden küçüklere anlatarak onlara öğretmenlik yapar. "Safvet'in kemal-i hilm ve ikdam-ı tam ile terbiye ve talim eylediği çocuklar günden güne terakki ediyorlar ve bu cihetle gerek peder ve gerek valide çocukları hakkında sarf edilen bu ciddi ikdamdan derece-i gayede memnun oluyorlardı" (Ahmed Medhi, 1308: 23). İlk önceleri Ahmet Bey'in çocuklarına ardından da kendi kardeşine öğretmenlik yaparak mutlu ve huzurlu aile ortamına katkı sunmaktadır. "Ve bu günden itibaren ekser evkâtını bahçede geçirerek eğleniyor ve bahçıvanlığa merak ederek ara sıra Safvet'ten bu sanata dair malumat almakla telezzüz ediyordu" (Ahmed Medhi, 1308: 56).

SONUÇ

Tanzimat Dönemi, Osmanlı Devleti içinde yaşayan herkesin ve bütün kurumların değişim ve dönüşüm sürecine girdiği bir dönemdir. Sadece siyasi ve askerî değil toplumsal, sosyal ve sanatsal anlamda da büyük bir medeniyet değişiminin izleri görülmektedir. Bu değişim ve dönüşümü sağlayan en önemli vasıtalardan biri olan edebiyat ve eğitim de dönüşümden etkilenecek yeni yüzyılı yeni vizyonlarıyla karşılamıştır. Tanzimat aydınının sanat eserleri ile de telkinine çalıştığı en önemli konu, eğitim ve okuma üzerinedir. Okuma oranının oldukça düşük olduğu İmparatorluk coğrafyasında bu dönemin en önemli icraatları arasında, açılan ve yeni usulle eğitim veren okullar vardır. Bu okulların ilk ve en önemlilerinden biri, Selanik'te açılan Feyzi Sıbyan Mektepleridir. İslami ilimlerin yanı sıra pozitif ilimlerin de okul müfredatında yer aldığı bu okulların en önemli sıkıntısı, henüz matbuatın yeterince gelişmediği ülkede ders materyali

eksikliğidir. Her ne kadar Batı dillerinden yapılan çevirilerle bu eksiklik giderilmeye çalışılıyorsa da bu eserlerin bazıları ifade ve içerik olarak çocuklar için uygun değildir. Bu bakımdan ülkedeki aydın, bu eksikliği gidermek için ihtiyacı olan eserin neşrini uhdesine alarak çözüm yolu bulmaya çalışır.

Ahmed Medhi, Feyzi Sıbyan Mektebi muallimi olarak söz konusu eksikliği gidermek için eserler neşretmiştir. Daha önce ne Ahmed Medhi ne de eserleri herhangi bir çalışmaya konu olmamıştır. Bu araştırma ile on dokuzuncu asrın sonlarına doğru Ahmed Medhi tarafından neşredilmiş, yekûnu yaklaşık yetmiş sayfa tutan bir çocuk hikâyesi olan “Safvet yahut Genç Çiftçi” eseri, yazarı ve yazarın diğer eseri incelenerek çocuk eğitiminde dün ve bugün bulunduğumuz seviye kıyaslanmıştır. Bu çalışmadan hareketle çocuk eğitimi ve çocuk edebiyatı noktasında Tanzimat’tan bugüne bakış açımızda büyük değişimler olduğu değerlendirilmiştir. Ebeveyn ve yetişkin merkezli bir eğitim anlayışından bugün çocuğu odağa alan bir eğitim anlayışı ile gelecek tasavvuru şekillendirilmektedir. Bununla birlikte Ahmed Medhi hem Rehnûmâ-yı Etfal’de hem de Safvet hikâyesinde nasihat eden bir dille ve örnekler vererek çocukları eğitmeye çalışmaktadır. Öte taraftan o dönemde görsel, işitsel materyallerin ve medya olanaklarının bugünün çok gerisinde olduğu düşünülürse, resimli bir okul kitabını hazırlama fikrinin oldukça yerinde ve ihtiyaç dâhilinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu yüzden kısa sürede baskısı yenilenen bu çalışma ile Ahmed Medhi ve o dönemde bu tarz çalışmalar yapmış bütün aydın ve eğitimcilerin literatüre kazandırılarak yeni çalışmalara konu edilmesi beklenmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The Tanzimat Period is a period in which everyone living in the Ottoman Empire and all institutions entered a process of change and transformation. The traces of a great civilisation change can be seen not only in political and military but also in social, social and artistic terms. Literature and education, one of the most important means of this change and transformation, were also affected by the transformation and welcomed the new century with new visions. The most important issue that the Tanzimat intellectuals tried to inculcate through their works of art was education and reading. In the geography of the Empire, where the reading rate was quite low, among the most important actions of this period were the schools that were opened and provided education in a new way. One of the first and most important of these schools was the Feyzi Sıbyan Schools opened in Thessaloniki. The most important problem of these schools, where Islamic sciences as well as positive sciences were included in the curriculum, was the lack of teaching materials in a country where the printing press was not yet sufficiently developed. Although translations from Western languages were used to overcome this deficiency, some of these works may not be suitable for children in terms of expression and content. In this respect, the intellectuals in the country try to find a solution to this deficiency by taking the publication of the work they need under their responsibility.

Tanzimat intellectuals used literature as a school and educational tool to raise public awareness. With the role model identities created in literary works, the foundations of the new social order to be built are tried to be engraved in the consciousness. All of the stories and novels created with the logic of drawing a moral from the parable familiar from tradition are narratives with a thesis. A similar path is followed for children's literature. Firstly, we see translations from Western examples, then adaptations made in accordance with our national and civilised values, and then works that contribute to children's education with copyrighted works.

The Tanzimat period centred on increasing the reading rate and the number of educated individuals. The deep gap between the reading rates in the West and the Ottoman Empire pushed the Ottoman bureaucracy to take measures in the field of education. In addition to the young individuals sent abroad for education, new educational institutions and educational approaches were adopted for total progress in the country. The new style of education provided in the new schools opened took the West as a reference. The instructors of these schools

contributed to the process by preparing educational documents in Western style. These materials are mostly translations or adaptations of Western examples.

In the nineteenth century, when there was a great dilemma and confusion in terms of education, old and new style education was also an important subject of debate. In this sense, Feyzi Sıbyan Schools offer an educational profile that satisfies both sides.

Ahmed Medhi, as a teacher at the Feyzi Sıbyan School, published works to fill this gap. Neither Ahmed Medhi nor his works have been the subject of any study before. In this study, the work 'Safvet Yahut Genç Çiftçi', a children's story published by Ahmed Medhi towards the end of the nineteenth century, which is approximately seventy pages in length, its author and the other work of the author are analysed and the level we were at yesterday and today in child education is compared. This study has evaluated that there have been great changes in our perspective on children's education and literature since Tanzimat. From a parent and adult-centred education understanding, today we are shaping our future with an education understanding that focuses on the child. However, in both Rehnümâ-yı Etfal and Safvet story, Ahmed Medhi tries to educate children with a language that gives advice to children and by giving examples. Safvet Yahut Genç Çiftçi is a work written for children of secondary school age and above. Although the author adapted the work from another story in French by considering our moral and national values, this story is quite far from the original. Because, while the original work was taught in agricultural schools, this story has almost no agricultural education. In a short part of the work, the protagonists visit the gardens, talking about the order and regularity of the gardens. However, the information here is too weak to be school knowledge. In this respect, the work should be considered not as an adaptation but as a work inspired by the subject of another story. On the other hand, considering that the possibilities of audio-visual media were far behind today, the idea of preparing an illustrated school book was quite appropriate and necessary. Therefore, it was reprinted in a short time. In this respect, it is expected that this study will introduce Ahmed Medhi and all the intellectuals and teachers who made such studies at that time to the literature and be the subject of new studies.

Çıkar Çatışması Bildirimi/ Conflict of Interest Statement:

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir. / The authors declared no potential conflict of interest regarding the research, authorship, and publication of this article.

Destek/Finansman Bilgileri/ Support Financing Information:

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. / The authors have received no financial support for the research, authorship, and publication of this article.

Etik Kurul Kararı/ Ethics Committee Decision: Bu çalışma için etik izin gerekli değildir. / Ethical clearance is not required for this study

Yazar Katkı Oranı/ Author Contribution Rate: Yazarların katkı oranı eşittir. / The contribution rates of all authors are equal.

KAYNAKÇA

Ahmed Medhi. (1307). *Rehnümâ-yı etfal*. İstanbul: Âlem Matbaası.

Ahmed Medhi. (1308). *Safvet yahut genç çiftçi*. İstanbul: Âlem Matbaası- Ahmed İhsan ve Şürekâsı.

Akyürek, S. (1998). *Tanzimat dönemi ilköğretim okullarında usul-i cedid hareketi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Aliy, A. (2022) "Feyziye mektepleri". *Türk Maarif Ansiklopedisi*, <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/feyziye-mektepleri/>, Erişim Tarihi: 22.03.2025.
- Arslan, A. (1996). *Felsefeye giriş*. Ankara: Vadi Yayıncılık.
- Arslan, A. (2009). *Felsefeye giriş*. Ankara: Adres Yayınları.
- Arslan, M. (2020). "Mehmed Şemseddin (İstanbul)" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mehmed-semseddin-istanbullu> /Erişim Tarihi: 29.04.2025.
- Ay, T. (2016). Okulda değerler eğitimi. R. Turan ve K. Ulusoy, (Ed.), *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi* içinde (17-40). Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, M. Z. (2021). "Kavramsal çerçeve: Karakter, kişilik, değer, erdem, ahlak, huy, mizaç vd.", *Karakter, Değer ve Ahlak Eğitimi*. (Ed.) Mehmet Zeki Aydın. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çelik, E. (2012). "Cumhuriyet dönemi öncesi Türk çocuk edebiyatına kısa bir bakış", *Türk Dili*, (CII)/724, s.310-313.
- Çıkla, S. (2005). "Tanzimat'tan günümüze çocuk edebiyatı ve bazı öneriler". *Hece, Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*. 104-105, s. 89-107.
- Dilmaç, B. (2002). *İnsanca değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Gökçe, B. (2012). "1925 yılında yayımlanan "küçük mektebliye: yeni millî kıraat" kitabının incelenmesi ve değerlendirilmesi". *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2 (1), s. 1-39.
- Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Karaca, Ş. (2013). *Türk edebiyatında çocuk*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kazancıoğlu, H. (2019). Selânik Feyz-i Sıbyân mektebi 1311-1312 (1895-1896) eğitim-öğretim yılına ait tevzî-i mükâfât cedveli, *III. Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi: 25-27 Haziran 2019, s. 939-961.
- Koyuncuoğlu, A. (2021). "Çocuk edebiyatının dünyadaki ve Türkiye'deki tarihsel gelişimi". *Spor, Eğitim ve Çocuk*. 1 (1), s. 1-16.
- Mehmetefendioğlu, A. (2010). "Fevziye mektebi'nin 25. yıl kutlamalarında okunan bir şiir üzerine". *ÇTTAD*, IX/20-21, s. 143-156.
- Oğuzkan, F. (1991). *Eğitim terimleri sözlüğü*. (1. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, H. E. (1991). *Batı çocuk klasiklerinde temel değerler*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Sarıçam, H. ve Biçer, B. (2015). Affedicilik üzerinde ahlaki değer ve öz-anlayışın açıklayıcı rolü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), s. 109-122.
- Sınar, A. (2018). Türkiye'de çocuk edebiyatının gelişimi. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* içinde. Ed. Ramazan Korkmaz. s. 575-598.
- Şimşek, T. (2014). Çocuk edebiyatı tarihine ön söz. *Türk Dili*. CVII (756), s. 15-58.
- Şirin, M. R. (2016). Edebiyat ve çocuk edebiyatı edebiyatın amacı ve işlevi. *Türk Dili Dergisi*. CX (780), s.12-31.

TDK (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.